

نرم افزارهای دینی: آموزش، تبلیغ و اطلاع رسانی

با فراهم شدن امکان دسترسی به ذخیره اطلاعات، داشتن حافظه نیرومند به اندازه گذشته اهمیت نخواهد داشت؟ اگر چنین باشد، سطح تحلیل در حیطه‌هایی که عمدتاً بر پایه محفوظات عمل می‌کرده‌اند بالاتر خواهد رفت؟

مجید محمدی

این، تبلیغ دین عمدتاً از طریق کلام صورت می‌گرفت (حتی در چارچوب رسانه‌های الکترونیک نیز تبلیغ از طریق کلام صورت گرفته است) و این محدودیت تا حدی از دامنه تأثیر آن می‌کاست. نرم افزارها حیطه فعالیت تبلیغاتی را شدیداً گسترش می‌دهند و مبلغان را وادار می‌سازند غیر از کلام، به گرافیک، فیلم ویدیویی، متحرک‌سازی و تصویر ساکن و، مهم‌تر از همه، به چگونگی آرایش اینها در يك متن واحد بیندیشند.

از آنجا که به قول ملك لوهان، "رسانه، پیام است"، این فرمهای تازه بر مضامین تبلیغ شده نیز موثر واقع می‌شوند، به این معنی که از مجرای تصویر متحرک یا گرافیک یا ترکیب متن، صدا، تصویر متحرک و ساکن و گرافیک، هر مضمونی را نمی‌توان انتقال داد و "صورت" دامنه "محتوا" را قید می‌زند. ما در عرصه تبلیغات دینی همچنان در قلمرو فرهنگ شفاهی گام برمی‌داشته‌ایم و عصر فرهنگ مکتوب آن هنوز فرا نرسیده است، اما رسانه‌های الکترونیک، تبلیغات دینی را بالاجبار به سوی ترکیبی از فرهنگ شفاهی، مکتوب و تصویری خواهد برد که در آن غلبه با فرهنگ تصویری است.

آموزش

مهم‌ترین فعالیت دستگاههای دینی بعد از تبلیغ، آموزش است. چه آموزش تخصصی برای تربیت مبلغان و آموزشگران بعدی و چه آموزش

صورت متن صرف و چه همراه با صوت و تصویر،^۱ عرضه‌کننده مواد دینی به صورت جذاب و انگیزاننده برای دینداران هستند. سخن تولیدکنندگان این نرم افزارها این است که همچنانکه انواع مواد تفریحی بر روی نرم افزارها عرضه شده و مورد توجه عموم قرار گرفته‌اند، می‌توان از این ابزار در جهت اشاعه دیگر مواد محتوای مورد نظر استفاده کرد. سخن آنها بر این مبنا استوار است که دانش تبلیغ (همانند دانش مدیریت و دانش ارتباطات) يك دانش مصرف‌کننده است و مرتباً باید از آخرین دستاوردهای بشری جهت پیشبرد کار خویش استفاده کند.

به عنوان نمونه، نرم افزارهای قرآنی تولید شده در طی این سالها (مثل نرم افزار سلسبیل، صخره، تبیان (نسخه‌های ۱ و ۲ و ۳)، الازهر، علیم، نور و پژوهش) عمدتاً متن قرآن را به چند صورت و با خطوط مختلف به صورتی زیبا بر روی صفحه نمایش رایانه عرضه می‌کنند که این برای بسیاری از مخاطبان دیندار جذاب و دلچسب است. مخاطبان با این پدیده احساس می‌کنند که فن‌آوریهای جدید، متون دینی آنها را به فراموشی نمی‌سپارند. نظامهای چند رسانه‌ای فعالیت تبلیغی را موفق‌تر می‌سازند چون، علاوه بر متن، می‌توان از صدا، تصویر ساکن و متحرک، گرافیک و متحرک‌سازی نیز برای انتقال مواد تبلیغی استفاده کرد. این تحولی عظیم در روش و شیوه تبلیغات مذهبی است، چون تا پیش از

این نکته مسلم است که تبلیغات اکنون به دانش تبدیل شده است: مباحث مربوط به آن دارای موضوع، روش و غایت خاصی است، رشته دانشگاهی خاصی پیدا کرده است، مجلات تخصصی خاص خود را دارد و مقالات و کتب مربوط به آن، جایگاه ویژه‌ای در روانشناسی اجتماعی و ارتباطات یافته‌اند. حوزه معرفتی تبلیغات به موازات حوزه عمل تبلیغ که به تکنولوژیهای نوین ارتباطی و رسانه‌ای توسل جسته به پیش می‌رود. یکی از قلمروهای پررونق تبلیغ، تبلیغات دینی است که همانند تبلیغات سیاسی یا تبلیغات تجاری، به انواع ابزارها و روشهای نوین تمسک می‌جوید.

یکی از ابزارهای جدید تبلیغی، نرم افزارها هستند. نرم افزارهایی که اطلاعات را به صورت الکترونیک ذخیره می‌کنند به صورت رقیبی جدی برای کتاب، فیلم و دیگر امکانات ذخیره‌سازی پیشین در آمده‌اند. این نرم افزارها که در آغاز موجب نوعی ذوق‌زدگی و شیفتگی می‌شوند و انتظار همه کاری از آنها می‌رود، در مرحله نخست به زمین مساعدی برای انتقال آنچه هست تبدیل می‌شوند. پس از انتقال متون دینی به نرم افزارها، فعالیت‌های متوجه به تبلیغ، آموزش و اطلاع‌رسانی آغاز می‌شوند. این فعالیتها را يك به يك توضیح می‌دهیم.

تبلیغ

بخش عمده‌ای از نرم افزارهای دینی تولید شده جنبه تبلیغی دارند. این نرم افزارها، چه به

عمومی دینی برای توده مردم. در حوزه آموزشهای عمومی است که تحولات تکنولوژیک، پررنگ و بوترا ظاهر شده اند. از آنجا که منادیان و هادیان دین می‌خواهند همه را تحت پوشش دعوت خویش قرار دهند، بناچار باید برنامه‌هایی آموزشی جهت این شمول تدارک ببینند. در جوامعی مثل ایران این آموزشها، روخوانی قرآن و فهم معانی آن، باورهای بنیادین و احکام دینی را در بر می‌گیرد. نرم‌افزارهای آموزشی در همه این موارد کاربرد دارند. به عنوان نمونه، بسیاری از نرم‌افزارهای قرآنی دارای آموزش تجوید و احکام قرائت قرآنی و آموزش مخارج حروف همراه آیات مربوط و نمایش حرکات زبان و حلق هستند. همچنین برای کسانی که می‌خواهند قرآن را حفظ کنند امکان تمرین برای حفظ از طریق یافتن کلمات مجهول در آیه فراهم می‌آید. امکانات دسترسی به آیات، کلمات، حروف و عبارات علاوه بر نقش اطلاع‌رسانی، نقش آموزشی نیز دارند. امکان نمایش آیات و گروه آیات برای آن دسته از افراد که بر روی مضامین قرآنی کار می‌کنند می‌تواند نقش آموزشی داشته باشد. آن دسته از نرم‌افزارهای قرآنی که ترجمه و تفسیر را نیز به همراه دارند می‌توانند هم از جهت ارائه مضامین به افرادی که زبان آنها عربی نیست نقش آموزشی داشته باشند. این نرم‌افزارها معمولاً امکان مقایسه ترجمه‌های مختلف را با یکدیگر فراهم می‌کنند.

اطلاع‌رسانی

نرم‌افزارها از حیث ساختاری، بیش از تبلیغ و آموزش، با اطلاع‌رسانی همخوانی دارند. در همه نرم‌افزارها امکان جستجو، دسته‌بندی، فهرست‌سازی، موضوع‌بندی و دسترسی آسان وجود دارد. علاقه‌افزای در میان دینداران برای احاطه و تسلط به متون دینی وجود دارد و نرم‌افزارهای قرآنی موجود به این علاقه پاسخ می‌دهند. در نرم‌افزارهای موجود امکان انجام عملیات دسته‌ای (اشتراک، اختلاف و اجتماع آیات)، گرفتن آمار تعداد کلمات، عبارات و حروف در هر بخش از قرآن یا کل آن، امکان جستجوی حروف، کلمات، عبارات و ریشه‌ها، امکان دسترسی سریع و ساده به آیات و ترجمه آنها، انواع فهرستها (مثل فهرست اسماء الله، پیامبران و دیگر اعلام قرآن)، ارائه آماری حروف القیایی قرآن و سوره‌های مختلف و امکانات مربوط به موضوع‌بندی آیات وجود دارد.

نرم‌افزارهای مربوط به علوم اسلامی نیز در همین جهت کارساز هستند. مهم‌ترین دانش در میان علوم اسلامی از حیث کار با امکانات مربوط به اطلاع‌رسانی، دانش رجال است. این دانش عمدتاً با ایجاد سلسله روایات و دسته‌بندی و فهرست‌سازی سروکار دارد. همچنین نحوه دسترسی و جستجو در متون برای یافتن اسامی محدثین و پیگیری ویژگیهای خاص آنها در این علم اهمیت دارد. نرم‌افزارها امکان رسیدن سریع و آسان به اطلاعات مربوط را فراهم می‌کنند و فقیه را از حفظ کردن اسامی محدثین یا به‌خاطر سپردن جایی که نام محدث را دیده است نجات می‌دهد و کار او را بر علم درایه (فهم نوع حدیث برحسب قرائن و شواهد و موادی که خود متن به دست می‌دهد) متمرکز می‌کند. بدین ترتیب، وزن فعالیت محققان و دانشجویان علم درایه در برابر علم رجال افزایش می‌یابد.

نرم‌افزارها در حیطه اطلاع‌رسانی در حوزه فقه و اصول نیز از حیث دسترسی آسان به مواد موجود و انواع کاربردهایی که مبلغان دینی از آنها مد نظر دارند مطرح هستند. اشتیاق زیادی که برای انتقال متون کلاسیک فقهی به نرم‌افزارها وجود دارد نمایانگر اشتیاق زیاد به دسترسی آسان و سریع است. البته در این فعالیتها نوعی توهم نیز ممکن است به وجود آید: اینکه افراد از مرارت یادگیری رهایی یابند و با در اختیار داشتن نرم‌افزارها، علم را نیز در اختیار گیرند. در این توهم، اطلاع‌رسانی جای علم‌اندوزی را می‌گیرد. نرم‌افزارها صرفاً ابزاری برای اطلاع‌رسانی‌اند و هیچگاه جای آموزش مدرسی را نمی‌گیرند. قوه تحلیل و تبیین جز با کار تحلیلی و فراگیری مداوم نزد استادان خبره حاصل نمی‌شود و هیچ راه میانبری برای این امر وجود ندارد. اصولاً در فعالیت‌های علمی (از جمله علم فقه، تفسیر یا اصول) راه میانبری وجود ندارد و نرم‌افزارها را نمی‌توان خودروی این راه تصور کرد.

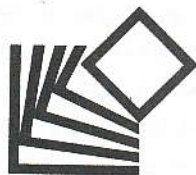
از همین جهت، ورود کامپیوتر و نرم‌افزار به يك قلمرو فکری نباید به معنی تجدید ساختار و نوین شدن فضای فکری و تحلیلی گرفته شود. از نگاه غربی ساده‌نگاران، نشستن يك طلبه در کنار کامپیوتر مفهوم تجدد و مدرنیسم در فضای آموزشی و فکری حوزه‌های علمیه را القا می‌کند. این تصور گاه در میان روزنامه‌نگاران و برخی دانشگاهیان نیز به چشم می‌خورد. اما نو شدن فضای فکری و تحلیلی در حوزه‌های علمیه منوط است به تغییر الگوهای فکری^۲ و تحول در نظام معرفت‌شناختی انواع علوم موجود، و از

يك ابزار تکنولوژیک به تنهایی کاری بر نمی‌آید، بالاخص ابزاری که خادم است و نه مخدوم. این ابزار در هر يك از نظامهای فکری و آموزشی برحسب کاری که از آن خواسته می‌شود عمل می‌کند و انتظاری بیش از آن نمی‌توان از آن داشت.

تصوری که در آغاز ظهور کامپیوتر از آن می‌رفت (اینکه جای انسان را بگیرد) اکنون به جایگزینی کامپیوتر برای نظامهای فکری و تحلیلی تبدیل شده است. کامپیوتر و نرم‌افزارهای آن، و حتی برنامه‌هایی که براساس کاربردهای خاص تبلیغی و تحلیلی دینی نوشته شوند (و هنوز در این زمینه کاری نشده است) نمی‌توانند جای فقیه و مبلغ را بگیرند. رایانه‌ها ابزار ارتباط، ذخیره‌سازی و دسترسی به اطلاعات و پردازش آنها هستند و بس، اما برنامه‌نویس و پردازشگر متخصص می‌خواهند. مشکل اصلی در علوم اسلامی، پردازشگر مواد موجود است. این پردازشگر که باید قوه تحلیل و تبیین داشته باشد می‌تواند از کامپیوتر و انواع تجهیزات مربوط به آن برای پیشبرد بهتر و سریع‌تر کار خود بهره بگیرد. □

1 compact disc (cd)

2 paradigm

گرایش ویژه
در ارتباطات جمعی

پژوهش و نگارش
فیلمنامه
تولید فیلمهای
مستند و داستانی

۸۷۱۱۴۶۵

۸۷۲۰۹۴۹

میرزای شیرازی، ناهید، ۱۰۹